

Проф. др Маја Настић

Правни факултет Универзитета у Нишу

ЉУДСКА ПРАВА И СЛОБОДЕ КАО ОСНОВНЕ ВРЕДНОСТИ ДЕМОКРАТСКОГ ДРУШТВА*

У раду се говори о значају који људска права имају за демократски поредак једне државе, али и о вредностима које су њима садржане, а које држава препознаје и штити. Вредносна компонента људских права посматра се у контексту њихове вишедимензионалне природе. Вредносно засновано право налази своје упориште у немачкој правној теорији, а дошло је до изражаја у Основном закону и пракси Савезног уставног суда. Посебна пажња посвећена је Уставу Републике Србије (2006), у коме се наглашава да одредбе о људским и мањинским правима треба да буду тумачене у корист унапређења вредности демократског друштва, сагласно важећим међународним стандардима и пракси међународних институција. Вредносни саржај људских права, који је Уставом постављен, добија свој коначан облик у пракси Уставног суда Србије.

Кључне речи: Људска права; Устав; Вредност; Демократско друштво.

1. УВОД

Полазећи од чињенице да су људска права основна вредност сваког устава једне државе која претендује да буде квалификована као демократска држава, намера нам је да укажемо какав је њихов значај за правни поредак у целини, али и на вредности које су у њима отелотворене и садржане.

У којој мери су људска права неодвојиви део уставног поретка једне државе, можда најбоље показује то што су она пронашла своје место у првим писаним уставима. Заправо, признавање и гарантовање основних људских права било је у основи борбе за писану уставност, па је такав исход сасвим очекиван. Људска права су већ приликом доношења

Маја Настић, *maja@prafak.ni.ac.rs*.

* Рад је резултат рада на пројекту „Заштита људских и мањинских у европском правном простору“, св. бр. 179046, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

првих писаних устава препозната као њихово „вредносно језгро“.¹ Очекивано, данас готово сви важећи уставни документи садрже део о људским правима, који се по правилу налази испред дела о организацији државне власти. Каталог људских права садржан у првим писаним уставима углавном се базирао на либералним правима. Но, имајући у виду да су људска права неминовно одраз друштвених и политичких прилика и развоја који одликује једну државу, разумљиво је да су се промене у свим сферама друштвеног и политичког живота рефлектовале и на људска права. Тако су постепено додавана нова права, политичка, социјално-економска, али и права новије генерације, која се често означавају као солидарна права, попут права на самоопредељење, право на мир и безбедност, права на управљање природним ресурсима.

Људска права представљају одраз развоја једног друштва и у њима су садржане основне вредности које једна држава препознаје и штити. Стога, и не чуди специфична „аксиолошка амплитуда“² када је реч о људским правима, која се у периоду за нама кретала од претераног наглашавања њиховог значаја, њиховог глорификовања, до ниподаштавања и нулификације њиховог значаја. Међутим, у раду ћемо оставити по страни теоријско-филозофске расправе, односно у фокусу ће бити уставноправни поглед на људска права, са уважавањем свега достигнутог у овој сфери, и указивањем на њихову вредносну компоненту.

На почетку, ваља истаћи да људска права морају бити посматрана у вези са идејом владавине права. Заправо, људска права и принцип владавине права представљају две стране истог принципа. Уколико људска права у једној држави нису гарантована и заштићена, онда не можемо говорити о постојању и поштовању принципа владавине права. Владавина права је темељни стуб на коме лежи заштита људских права.³ Људска права се појављују као суштинска вредност демократског поретка. Иако се демократија не може редуковати само на гарантовање људских права, нити за демократију сва достигнута права имају једнако значење, чињеница је да без гарантовања људских права не можемо говорити о демократији.

Знајући да се уставно право, а самим тим и људска права, као њихов саставни део дуго времена развијало у оквирима државе, као искључиво „домаћа ствар“,⁴ морамо бити свесни промена које су посебно ин-

¹ Д. Стојановић, *Уставно право*, Ниш 2007, 287.

² Д. Аврамовић, „Људска права на танкој линији између универзалности“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* 3/2014, 291.

³ OSCE, *Rule of law in the promotion and protection of human rights*, Hofburg, Vienna 2013, <https://www.osce.org/odihr/103362?download=true>, 25. октобар 2018.

⁴ Н. Schwartz, “The Internationalization of Constitutional Law”, *Human Rights Brief* 2/2003, 21.

тензивирани у периоду након Другог светског рата, а које су изражене у виду интернационализације уставног права. Интернационализација уставног права има више димензија. Као појава новијег датума, она је условљена развојем технологије, обновом економске и друштвене сарадње, појавом глобалног тржишта. У процесу интернационализације уставног права најдаље се отишло у области људских права. Људска права се развијају на два нивоа, на међународном и на унутрашњем плану, а интернационализацијом уставног права и конституционализацијом међународног права долази до њиховог међусобног преплитања. Стога, многи национални уставни донети у периоду након Другог светског рата имају заједничко језгро, које чине одредбе о људским правима, а које проистичу из Универзалне декларације о људским правима, Пакта о грађанским и политичким правима и Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода.

2. ВИШЕДИМЕНЗИОНАЛНА ПРИРОДА ОСНОВНИХ ПРАВА

Пре него се упустимо у вредносну анализу људских права, неопходно је указати на њихову вишедимензионалну природу. Она су првенствено индивидуална права, затим основни елемент објективног правног поретка, али су у њима садржане и најважније вредности савременог друштва и демократског уређења.

Основна права су протип субјективних јавних права.⁵ Субјективна димензија основних права наглашава њихов одбрамбени карактер, који долази до изражаја у односу на државу. Основна права су одређена за осигурање личне сфере слободe од напада јавне власти.⁶ Основним правом се утемељује основни уставноправни статус појединца којим се он штити од захвата државе, „али овој димензији кореспондира и још једна функција: устав одобрава основна права да би актуелизовао слободe које су њима гарантоване“.⁷ Субјективна димензија људских права подразумева овлашћење титулара да њима располаже и доноси одлуку о начину њиховог (не) остваривања, обезбеђујући им тако слободну сферу понашања, али до граница које омогућују и свим другим људима да остварују иста права. Такав смисао је још давно препознат у Декларацији права човека и грађанина (1789), у чијем чл. 4 се наглашава да се слобода састоји у могућности да се чини све оно што не шкоди другоме. Тако, вршење природних права сваког човека нема граница,

⁵ Д. Стојановић, *Основна права човека: људска права и слободe у уставима европских држава*, Институт за правна и друштвена истраживања, Ниш 1989, 47.

⁶ Е. Шарчевић *et al.* (ур.), *Изабране одлуке њемачког Савезног уставног суда*, Фондација Конрад Аденауер, Скопље 2009, 242.

⁷ *Ibid.*, 54.

осим оних које обезбеђују другим члановима друштва уживање истих ових права. Ове границе могу бити одређене само законом. Индивидуалистичка црта људских права првенствено је дошла до изражаја у погледу либералних права, али је почела да слаби када је уставом гарантовани каталог права почео да се проширује новим, социјално-економским и културним правима. Но, свакако, ове разлике које неминовно постоје између „генерације“ људских права не би требало да се одразе на њихово остваривање и одговарајућу заштиту. Штитећи субјективна права, држава пружа заштиту основним вредностима, која су у њима садржана, а то су: достојанство, живот, слобода, част и сл.

С друге стране, основна права се појављују и као основни елементи објективног поретка заједнице. У објективном смислу, основна права изражавају систем вредности заједнице за који је држава одговорна.⁸ У уставним одредбама о људским правима отелотворује се објективно устројство вредности, као основне одредбе уставног права, која важи за сва подручја права.⁹ У неким системима, направљена је јасна термилошка разлика између објективне и субјективне концепције људских права. Тако, у енглеском језику термин „law“ се користи за означавање објективног права, док се термин „right“ користи за означавање субјективних права. У нашем језику, као ни у немачком, ни у француском, ово разликовање не постоји. У оба случаја се употребљава термин „право“ односно „recht“ и „droit“.

Између ова два значења основних права не постоји однос супротности, већ „однос допуњавања и преплитања“.¹⁰ „Субјективна права почивају на норми објективног права која им та права даје и зајемчује“.¹¹ Основна права као основни објективни принципи демократског поретка правне државе укључују појединца у коме он остварује субјективна права. Основним правима се утемељује основни уставноправни статус појединца, на који се надовезује његово објективно значење. Осим тога, заштитом индивидуалних права грађана обезбеђује се и заштита јавног поретка.¹² Субјективна права почивају на норми објективног права, која им та права даје и зајамчује.¹³

⁸ В. Piertoht, В. Schlink, *Grundrechte Staatsrechte II*; С. F. Muller, Heidelberg, Muchen, Landberge, Frechen, Hamburg 2009, 26.

⁹ Е. Шарчевић, 240.

¹⁰ Д. Стојановић, 55.

¹¹ Вид. В. Димитријевић, М. Пауновић, В. Ђерић, *Људска права*, Београдски центар за људска права, Београд 1997, 24.

¹² И. Пејић, „Дејство људских права у правном поретку Републике Србије“, *Приступ правосуђу – инструменти за имплементацију европских стандарда у правни систем Републике Србије* (ур. Н. Петрушић), Ниш 2009, 60–61.

¹³ Вид. В. Димитријевић, М. Пауновић, В. Ђерић, 24.

Разликовање између субјективних права и објективног права добија на практичном значају у немачкој доктрини као резултат чл. 93, ст. 1 Основног закона, којим се успоставља поступак по уставној жалби. Уставна жалба служи заштити Уставом гарантованих права појединаца, који се могу обратити Савезном уставном суду. Тиме је обезбеђена заштита субјективних права у најширем могућем смислу. Ова заштита стоји наспрот објективном уставном праву, које може наметати дужности државним органима, али која не доводе до индивидуалног узрока деловања.

3. ВРЕДНОСНА КОМПОНЕНТА ЉУДСКИХ ПРАВА

Вредносна теорија може се посматрати као једна од више могућих теорија тумачења права, поред либералне, институционалне, демократско-функционалне и теорије благостања.¹⁴ Норме о основним правима креирају систем вредности, који поставља стандарде за живот државе и друштва, према коме свако људско понашање у оквиру правне заједнице треба да води.

У немачкој правној традицији, вредносно засновано право се сматра трећим путем између правног позитивизма и природног правног приступа. Основни закон (*Grundgesetz*) посматра се као документ који обједињује објективни систем вредности. Основна права имају примарну функцију да заштите грађане у односу на државу, али она такође укључују објективан систем вредности, који као део уставног права налази примену у целокупном правном систему. Зачетником вредносне теорије основних права сматра се Рудолф Сменд. Наиме, откривање објективно вредносног карактера основних права одвијало се у две фазе. У првој фази, део о људским правима у Основном закону се као целина појављује као поредак објективних вредности, које важе у свим областима права. У другој фази, основна права се тумаче као основни принципи објективног права који детерминишу вредности.¹⁵

Представљена дуална природа људских права подразумева да су људска права традиционална субјективна права у односу на јавну власт, али су и основни принципи који имају вредносни садржај и који креира одговарајући систем вредности. Основни закон Немачке није желео уређење које је вредносно неутрално. Напротив, њиме се поставља систем вредности, који у свом средишту има људска бића, која се слободно развијају у друштвеној заједници и њихово достојанство, и као такав он мора као кључна уставноправна одлука важити за сва подручја права;

¹⁴ *Ibid.*

¹⁵ E. W. Böckenförde, *Constitutional and Political Theory* (selected writings), Oxford University Press 2017, 208.

законодавство, управа и судство добијају од њега смернице и импулсе. Штавише, овај вредносни садржај, који подржава и усмерава „зрачење“ у све области права, не представља суштинску основу односних права у целини. Он мора бити испитан и одређен у погледу сваке нормe основног права. То значи да свако индивидуално право има природу објективне нормe и вредносне одлуке.¹⁶ На тај начин, он утиче и на грађанско право. Ниједан грађанскоправни пропис не може бити у супротности са њим, сваки од њих мора бити протумачен у духу система вредности. Може се приметити утицај вредносних мерила основних права, пре свега код оних прописа приватног права који садрже принудно право и тако формирају један део *ordre public* – у најширем смислу – тј. принципе који су из разлога општег добра обавезни код формирања правних односа између појединца и због тога нису у власти приватних воља. Овакве одредбе према свом циљу стоје у блиској вези са јавним правом, коме се приклањају као његова допуна. То их у посебној мери излаже утицају уставног права. За реализацију ових утицаја, правосуђу стоје на располагању, пре свега, „опште клаузуле“ које код оцењивања људског понашања упућују на ванцивилноправне, опште узев, на ванправна мерила, попут добрих обичаја. Због тога, опште клаузуле су са правом означене као „места продора (*Einbruchstellen*) основних права у грађанско право“.¹⁷ Основна права могу утицати на тумачење општих одредби и двосмислених термина у грађанском (приватном) праву. Дакле, утицај уставних права на тумачење приватног права посматра се као „вредносна одлука“, „уставноправна вредност“. Овај утицај се може реализовати у конкретизацији приватноправних општих клаузула, али се може примењивати у тумачењу сваке приватноправне нормe, а у одређеним случајевима, може се проширивати и на оправдање одлуке у односу на дословно значење права.¹⁸

Устав Немачке појављује се као објективно устројство вредности са обухватном заштитом која обавезује целокупну јавну власт.¹⁹ Све државне власти су обавезне да поштују и штите човека у његовој сопственој вредности, у његовој самосвојности. Човек не сме бити третиран безлично, као предмет, чак и када се то не догађа због непоштовања особе, него у најбољим намерама.²⁰ Устав је успоставио устројство вредности које ограничава јавну власт. Овим устројством се штити самосталност,

¹⁶ *Ibid.*

¹⁷ Е. Шарчевић, 242.

¹⁸ М. Настић, *Примена Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода у поступку пред националним уставним судовима*, Центар за публикације Правног факултета, Ниш 2014, 203.

¹⁹ Е. Шарчевић, 92.

²⁰ *Ibid.*, 98.

одговорност и достојанство човека у државној заједници. Највиши принципи овог уређења су заштићени од уставних измена. Уставни ломови су „искључени“, уставно правосуђе надзире потчињеност законодавца уставу. Закони нису уставни само онда када су донети у уредној формалној процедури. Закони морају бити материјално усклађени са највишим вредностима. Закони, изнад свега, не смеју повредити људско достојанство које у уставу представља највишу вредност.

Вредносни састав основних права је „тачка од које немачка догматика државног права, с обзиром на врсту и снагу утицаја основних права на грађанскоправне односе, прави разлику између тзв. директног и индиректног утицаја на треће“ (тзв. *direkte und indirekte Drittwirkung*).²¹

Људска права као највиша уставна вредност препозната су и уставима бивших социјалистичких држава, попут Русије и Румуније.²² Устав Руске Федерације у чл. 2 наглашава да су људи, њихова права и слободe врховна вредност. Препознавање, поштовање и заштита права и слобода човека и грађанина представљају обавезу државе. Устав Румуније већ у свом чл. 1, ст. 3 указује да је Румунија демократска и социјална држава, заснована на принципу владавине права, у којој људско достојанство, права и слободe грађана, слободан развој људске личности, правда и политички плурализам представљају врховне вредности, које ће бити гарантоване у духу демократске традиције румунског народа и идеја револуције од 11. децембра 1989. године.²³

Уопште узев, садржај људских права која гарантује устав у значајној мери је обликован основним принципима на којима је заснована држава као политичка заједница. Наиме, либерални концепт државе препознаје као основне вредности законитост тржишне привреде и владавину права, што се одражава на либерално поимање људских права. Наглашена је индивидуална слобода, а интервенција државе биће оправдана само уколико је слобода или право повређено. У либерално демократском концепту уставне државе, поменути вредностима додаје се још једна врла важна – социјална правда, као принцип којим се држава благостања руководи штитећи социјалну сигурност грађана.²⁴ Тиме на значају добијају и социјално-економска права. Поред тога, начело социјалне правде подразумева и анагажовање државе на остваривању наведених права.

²¹ Е. Шарчевић, „Уставно уређење Савезне Републике Немачке“, *Увод у њемачко државно право*, (ур. М. Капицић), КУЛТ/Б, Сарајево 2005, 110.

²² В. Петров, „Устав и људска права данас: јесу ли људска права најважнији део устава?“, *Уставне и међународне гаранције људских права* (ур. З. Радивојевић), Ниш 2008, 314.

²³ Устав Румуније, <http://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/ro/ro021en.pdf>, 9. новембар 2018.

²⁴ М. Пајванчић, „Право на равноправност полова – демократско питање и уставни принцип“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* 1–2/2008, 13.

Вредносна компонента основних права долази до изражаја и на међународном плану, пре свега на нивоу Европске уније. Наиме, Повеља основних права,²⁵ чија је важност поново потврђена приликом доношења Лисабонског уговора, у својој преамбули упућује на вредности које су заједничке државама чланицама Европске уније. Подсећа се на духовну и моралну баштину Европске уније и њену заснованост на недељивим универзалним вредностима људског достојанства, слободe, једнакости и солидарности, принципу демократије и владавине права.

У том смислу, интернационализација људских права имала је за последицу формирање заједничког вредносног језгра, која су у основи како уставних права, тако и права садржаних у међународним актима. Ако термином уставна права означавамо права која су заштићена националним уставом, а термином људска права међународно призната права, онда су у пресеку ових права изражене фундаменталне, универзално прихваћене вредности.

Језгро међународног права људских права и домаћег уставног права изграђено је на језгру индивидуалне слободe и ограничења државних мера. У оба система, посебно у односу на грађанска и политичка права, људска права или грађанске слободe су креиране тако да осигурају да неће доћи до мешања државе, односно да ће до њеног мешања доћи само ако је то неопходно, и тако да буде пропорционално и објективно оправдано. Када се све сведе на основну уставну вредност, онда можемо видети да су домаћи и међународни извори људских права, који су на први поглед различити, заправо много сличнији једни другима.²⁶

4. ОСНОВНИ ПРИНЦИПИ ВАЖЕЊА ЉУДСКИХ ПРАВА У УСТАВУ СРБИЈЕ

Устав Србије обухвата стандардну *materia constitutionis*: људска права и државну власт, који су систематизовани тако да одредбе о људским правима долазе испред одредби о организацији државне власти. Важност људских права, између осталог, наглашена је већ у првом члану Устава, где се наводи да је Република Србија држава српског народа и свих народа који у њој живе, заснована на владавини права и социјалној правди, начелима грађанске демократије, људским и мањинским правима и сло-

²⁵ Повеља основних права је усвојена на самиту у Ници 7. 12. 2000. године. Доношењем Лисабонског уговора, статус Повеље трансформисе се у тврдо право. Наиме, дан пре усвајања Лисабонског уговора, 13. 12. 2007. године, Повеља је поново прокламована на седници Европског парламента. Вид. о томе С. Ђорђевић, „Правни статус Повеље о основним правима Европске уније“, *Зборник радова Правног факултета у Нишу* 2/2011, 226.

²⁶ М. Настић, 20.

бодама и припадности европским принципима и вредностима. Принцип владавине права, као темељни уставни принцип, основна је претпоставка Устава и почива на неутуђивим људским правима. Остваривање принципа владавине права Устав везује за она подручја који су „стубови правне државе“,²⁷ а то су: слободни и непосредни избори, уставна јемства људских и мањинских права, принцип поделе власти, независна судска власт и повинување власти Уставу и закону.

Људска и мањинска права регулисана су у другом делу Устава, одмах након начела Устава, и њиме су обухваћене три главе: основна начела, људска права и слободe и права припадника националних мањина.

Као основна начела на којима су заснована људска и мањинска права, Устав Републике Србије препознаје начело непосредне примене зајемчених права, сврху уставних јемстава, ограничење људских и мањинских права, принцип забране дискриминације и начело заштите људских и мањинских права и слобода. Ова начела одржавају став уставотворца о значају људских права и заједно са општим принципима, који одликују правни систем Србије, чине уставни оквир у коме се људска права остварују и штите. У овим принципима долази до изражаја објективна димензија људских права, што је и потврђено у пракси Уставног суда Србије. Наиме, поступајући поводом уставних жалби које се тичу наведених чланова Устава (чл. 18–22), Уставни суд указује да се њима, с обзиром на њихов садржај и смисао, не јемчи ниједно одређено људско или мањинско право или слобода, те се они не могу штитити у поступку по уставној жалби.²⁸ Уставне гаранције утврђене уставним начелима не осигуравају независна и самостална права која могу бити предмет преиспитивања по уставној жалби, већ се ради о правима акцесорне природе на која се неко лице може позивати само у вези са утуживањем неког од људских права и слобода зајемчених Уставом (нпр. право на правично суђење, право на правно средство и др.).²⁹

Начело непосредне примене зајемчених права подразумева да се уставом јемче и као таква непосредно примењују људска и мањинска права зајемчена општеприхваћеним правилима међународног права, потврђеним међународним уговорима и законима. Непосредна примена уставних одредби о људским правима значи да закон није нужен посредник између уставне нормe и њене примене. Законом се може прописати

²⁷ М. Пајванчић, *Коментар Устава Републике Србије*, Фондација Конрад Аденауер, Београд 2009, 15.

²⁸ Одлука Уставног суда Србије Уж 1341/2008, од 20. 04. 2011; Решење Уставног суда Србије Уж 2281/2012, од 11.09.2012.

²⁹ Одлука Уставног суда Србије Уж 2287/2010, од 18. 01. 2012; Одлука Уставног суда Србије Уж 2206/2009, од 08. 09. 2011.

начин остваривања права само ако је то Уставом изричито предвиђено, или ако је то неопходно за остварење појединог права због његове природе, при чему закон ни у ком случају не сме да утиче на суштину зајемченог права. Одредбе о људским и мањинским правима тумаче се у корист унапређења вредности демократског друштва, сагласно важећим међународним стандардима људских и мањинских права, као и пракси међународних институција које надзиру њихово спровођење.³⁰

За утврђивање правне вредности и функције људских права од значаја је и уставом утврђена сврха уставних јемстава: уставне гаранције људских права служе очувању људског достојанства и остварењу пуне слободе и једнакости сваког појединца у праведном, отвореном и демократском друштву, заснованом на начелу владавине права. На овај начин, Устав изражава вредност субјективних права и потребу заштите објективног правног поретка, јер се заштитом индивидуалних права грађана обезбеђује и заштита јавног поретка.³¹

У оквиру основних начела, Устав Србије препознаје и забрану дискриминације (чл. 21). Наиме, пред Уставом и законом сви су једнаки. Свако има право на једнаку законску заштиту, без дискриминације. Забрањена је свака дискриминација, непосредна или посредна, по било ком основу, а нарочито по основу расе, пола, националне припадности, друштвеног порекла, рођења, вероисповести, политичког или другог уверења, имовног стања, културе, језика, старости и психичког и физичког инвалидитета.

Људска и мањинска права зајемчена Уставом могу законом бити ограничена ако ограничење допушта Устав, у сврхе ради којих га Устав допушта, у обиму неопходном да се уставна сврха ограничења задовољи у демократском друштву и без задирања у суштину зајемчених права. Устав поставља „границе“ ограничења људских права у којима се законодавац мора кретати: људска и мањинска права могу се ограничити само у обиму неопходном да се уставна сврха ограничења задовољи у демократском друштву и без задирања у суштину зајемченог права. Сви државни органи, посебно судови, приликом ограничења људских и мањинских права морају да воде рачуна о: 1) суштини права које се ограничава; 2) важности сврхе ограничења; 3) природи и обиму ограничења; 4) основу ограничења са сврхом ограничења; и 5) томе да ли постоји начин да се сврха ограничења постигне мањим ограничењем права.³² Тиме је јасно дефинисан принцип пропорционалности или сразмере, као и мерила којима се, пре свега, судови морају руко-

³⁰ Устав Републике Србије, *Службени гласник РС*, бр. 98/2006, чл. 18.

³¹ И. Пејић, 60–61.

³² Устав Србије, чл. 20, ст. 3.

водити при тумачењу ограничења људских права. У основи принципа пропорционалности је тзв. вагање вредности. Наиме, од државних органа, првенствено судова, очекује се да пронађу прави баланс потребе да се заштити јавни и приватни интерес, односно ако је очигледна превага јавног интереса, да се примени најмање рестриктивно средство, које ће изазвати најмање могуће штетне последице у погледу индивидуалних права и слобода. Коначан арбитар који одлучује да ли је и у којој мери задовољен принцип пропорционалности је Уставни суд Србије. Вршећи нормативну контролу, Суд је у прилици да оцењује колико је успешно законодавац спровео тест пропорционалности тамо где је било потребе за тим, док одлучујући по уставним жалбама на појединачне правне акте и радње државних органа, у прилици је да оцењује како су они савладали тај тест.

Устав Србије, поред ове генералне клаузуле, предвиђа и разлоге ограничења појединих права. Тако, нпр. слобода испољавања вере или уверења може се ограничити законом, само ако је то неопходно у демократском друштву, ради заштите живота и здравља људи, морала демократског друштва, слобода и права грађана зајемчених Уставом, јавне безбедности и јавног реда, или ради спречавања изазивања или подстицања верске, националне или расне мржње.³³ Уставни суд може забранити верску заједницу само ако њено деловање угрожава право на живот, право на психичко и физичко здравље, права деце, право на лични и породични интегритет, право на имовину, јавну безбедност и јавни ред, или ако подстиче верску, националну или расну нетрпељивост.³⁴ Слобода изражавања може се законом ограничити ако је то неопходно ради заштите права и угледа других, чувања ауторитета и непристрасности суда и заштите јавног здравља, морала демократског друштва и националне безбедности Републике Србије. Разлози за ограничење наведених права усмерени су ка очувању одговарајућих вредности (живот, морал, вера, нација и сл) које су Уставом посебно заштићене.

Са аспекта заштите и гарантовања људских права, од посебног значаја су одредбе Устава којима се регулише одступање од људских и мањинских права у ратном и ванредном стању. Ове одредбе садржане су у оквиру осмог дела Устава, који носи назив Уставност и законитост (чл. 202). По проглашењу ванредног или ратног стања, дозвољена су одступања од људских и мањинских права зајемчених Уставом, и то само у обиму у којем је то неопходно. Мере одступања не смеју да доведу до разликовања на основу расе, пола, језика, вероисповести, националне припадности или друштвеног порекла. Мере одступања ни у

³³ Устав Србије, чл. 43, ст. 3.

³⁴ Устав Србије, чл. 44, ст. 3.

ком случају нису дозвољене у погледу следећих права: достојанство и слободан развој личности (чл. 23), право на живот (чл. 24), неповредивост физичког и психичког интегритета (чл. 25), забрана ропства, положаја сличног ропству и принудног рада (чл. 26), поступање с лицем лишеним слободе (чл. 28), право на правично суђење (чл. 32), правна сигурност у казненом праву (чл. 34), право на правну личност (чл. 37), право на држављанство (чл. 38), слобода мисли, савести и вероисповести (чл. 43), приговор савести (чл. 45), слобода изражавања националне припадности (чл. 47), забрана изазивања расне, националне и верске мржње (чл. 49), право на закључење брака и равноправност супружника (чл. 62), слобода одлучивања о рађању (чл. 63), права детета (чл. 64) и забрана насилне асимилације (чл. 78). То сврстава наведена права у категорију апсолутно заштићених права. У погледу осталих права дозвољена су одступања, али само у обиму у коме је то неопходно, у складу са принципом пропорционалности. Овај принцип, у комбинацији са апсолутним гаранцијама одређених људских права, значајно ограничава могућност извршне власти у евентуалном покушају да искористи ратно или ванредно стање како би суспендовала основна права, без обзира на то да ли за то постоји оправдање у конкретним околностима.

4.1. Људска права у уставном систему Србије

На почетку обимне листа људских права садржаних у Уставу Србије, као основна вредност препознаје се људско достојанство. Људско достојанство је неприкосновено и сви су дужни да га поштују и штите.³⁵ Достојанство личности почива на посебности људске природе и представља њену егзистенцијалну вредност.³⁶ Уставом се посебно штити достојанство личности у поступку лишења слободе, као веома деликатном тренутку када је лична слобода појединца подвргнута ограничењу.³⁷ Као основне вредности Устав препознаје и људски живот, физички и психички интегритет човека, част, достојанство, али и приватну својину, слободу интелектуалног стваралаштва, политичка права и слободе. Устав јемчи неприкосновеност живота и сходно европским стандардима прописује забрану смртне казне, али и забрану клонирања људских бића. Право на живот је апсолутно право и основно је људско право зајемчено Уставом, чије постојање подразумева обавезу државе да предузме све потребне мере како би се заштитио живот лица које је под њеном надлежношћу, као и да спроведе независну и делотворну

³⁵ Устав Србије, чл. 23, ст. 1.

³⁶ Љ. Јовановић, *Правно-социолошки аспект међународне заштите достојанства као етичке вредности и извора људских права* (др. дисертација), Нови Сад 2015.

³⁷ М. Пајванчић, 40.

истрагу поводом смрти неког лица.³⁸ Устав у чл. 25 гарантује неповредивост психичког и физичког интегритета и јемство да нико не може бити изложен мучењу, нечовечном или понижавајућем поступању или кажњавању. Иако то није изричито наведено, Уставни суд истиче да наведене одредбе садрже у себи гаранцију поштовања и заштите материјалног и процесног аспекта овог права. Када је реч о материјалном аспекту права на неповредивост физичког и психичког интегритета и забране злостављања, Суд указује на то да ово право представља једну од основних вредности демократског друштва, те да њиме апсолутно забрањује сваки облик злостављања, независно од околности и понашања жртве. Уставни суд констатује да ово право појединца ствара обавезу за представнике државних органа да се уздрже од радњи којима се повређује психички и физички интегритет лица које се налази у притвору или на издржавању казни затвора, односно да се уздрже од излагања тог лица мучењу, нечовечном или понижавајућем поступању или кажњавању. Када је реч о процесном аспекту права на неповредивост физичког и психичког интегритета и забране злостављања, Уставни суд наглашава да то подразумева позитивну обавезу надлежних државних органа да спроведу делотворну званичну истрагу у случају да лице које се налази у притвору или на издржавању казне износи увредљиве наводе да је од стране службених лица претрпело неки облик злостављања.³⁹

Право на правично суђење, садржано у чл. 32, ст. 1 Устава, обухвата у себи и правну сигурност. Поштовање начела правне сигурности је, пак, један од основних аспеката владавине права и подразумева да свако лице може основано очекивати да ће надлежни суд у суштински идентичним чињеничним и правним ситуацијама поступати на исти начин. Уставни суд указује на то да уставна гаранција права на правично суђење подразумева и да судска одлука о нечијем праву или обавези мора бити донета у поступку који је спроведен у складу са важећим процесним законом, применом меродавног материјалног права и образложена на уставноправно прихватљив начин, јер би се у супротном могла сматрати резултатом арбитрерног поступања и одлучивања надлежног суда.⁴⁰

У погледу права приватности, Устав прописује неповредивост стана, писама и других средстава комуницирања. Устав садржи и начелну одредбу којом јемчи заштиту података о личности и прописује да се прикупљање, држање, обрада и коришћење података о личности уређују законом. Уставом је изричито предвиђено да је забрањена и кажњива употреба података о личности изван сврхе за коју су прикупљени, осим за

³⁸ Одлука Уставног суда Србије Уж 6183/2014, од 26. 10. 2017.

³⁹ Одлука Уставног суда Уж 4100/2011, од 10. 07. 2013.

⁴⁰ Одлука Уж 4023/2016, од 06. 09. 2018.

потребе вођења кривичног поступка или заштите безбедности Републике Србије, на начин предвиђен законом. Према Уставу, свако има право да буде обавештен о прикупљеним подацима о својој личности и право на судску заштиту због њихове злоупотребе. Устав гарантује свакоме право на закључење брака и равноправност супружника, као и слободу одлучивања о рађању, предвиђа посебну заштиту породице, мајке, самохраног родитеља и детета. Новина у уставном систему је гарантовање посебних права детета. Родитељска права која Устав регулише односе се на подизање деце, њихово издржавање, васпитавање и образовање.

Када говоримо о духовним слободама, Устав Србије јемчи слободу мисли, савести, уверења и вероисповести, укључујући и право да се остане при свом уверењу или вероисповести, или да се они промене према сопственом избору. У питању су апсолутно заштићена права, која су изузета од режима одступања у рату и ванредном стању. Устав допушта могућност да се забрани деловање верске заједнице, што је у надлежности Уставног суда. Устав Србије, у контексту гаранција слободе вероисповести, утврђује да лице није дужно да, противно својој вери или убеђењима, испуњава војну или другу обавезу која укључује употребу оружја, односно предвиђа позивање на приговор савести.

Уставни суд Србије, попут уставних судова европских земаља, од којих се очекује да заштите основне вредности модерних демократија, у својој пракси је решавао случајеве поводом остваривања и заштите изборног права, као једног од основних политичких права, које омогућава учешће грађана у вршењу власти. У том смислу, треба имати у виду да Уставни суд наглашава да пасивно бирачко право подразумева право на задржавање и несметано уживање представничког мандата у периоду на који је неко изабран и гарантовану заштиту од самовољног одузимања, односно престанка мандата стеченог на изборима.⁴¹ Стога, Уставни суд је оценио да одредбе чл. 47 Закона о локалним изборима, којим је уређен институт уговора између кандидата за одборника, односно одборника и подносиоца изборне листе, којим се могло предвидети право подносиоца изборне листа да у име одборника поднесе оставку на функцију одборника у скупштини јединице локалне самоуправе и на основу кога је подносилац изборне листе могао да слободно располаже мандатом одборника, нису у сагласности са Уставом и потврђеним међународним уговорима.⁴² Поред тога, институт „бланко оставке“ из истоименог члана Закона, на основу кога подносилац бланко оставке преноси овлашћења за подношење оставке на подносиоца изборне листе, а подносилац изборне листе самостално одлучује о томе да ли ће и

⁴¹ Одлука Уставног суда Уж 4041/2015, од 20. 09. 2017.

⁴² Одлука Уставног суда ГУз 52/2008, од 21. 04. 2010.

када реализовати овлашћења у име одборника поднесе оставку, према оцени Уставног суда, није у складу са основним правним принципом да изјава воље о оставци треба да одговара стварној вољи носиоца јавне функције. Уставни суд сматра да функција одборника, као и друга јавна функција, може увек престати вољом њеног носиоца, али та воља мора да одговара стварној вољи одборника у тренутку подношења оставке и да буде слободно изражена.⁴³

Устав гарантује слободу удруживања чл. 55, ст. 1, тако да је њоме обухваћена слобода политичког, синдикалног и сваког другог удруживања, као и право појединца да остане изван сваког удружења. Слобода удруживања спада у основне грађанске слободе и заједно са другим политичким правима чини основу функционисања савремених друштава заснованих на плурализму интереса различитих друштвених група, а јемство ове слободе и њена заштита представљају темељ грађанског друштва. Међутим, слобода удруживања није апсолутна и неограничена, јер у случају да се та слобода злоупотребљава, неприхватљиво деловање удружења, путем различитих механизма мора бити спречено, онемогућено, па чак и забрањено, и то само онда када се таквим деловањем повређују основне вредности, а да за то постоје убедљиви императивни разлози који могу да оправдају ограничење те слободе. Наиме, уставна јемства неутуђивих људских и мањинских права служе очувању људског достојанства и остварењу пуне слободе и једнакости сваког појединца, тако да држава нема обавезу да штити појединца или групу од поступака државних органа у случају повреде неког од зајемчених људских права, већ да заштити ова права и од појединаца или група које своје права злоупотребљавају и тако врше повреде зајемчених права другим припадницима друштва. То значи да ниједна слобода или право зајемчено Уставом не може користити на такав начин да се спречи уживање тих истих слобода или права других субјеката, јер би у таквим ситуацијама појединац (или група) злоупотребили своју Уставом зајемчену слободу или право на штету других.⁴⁴

Одлучујући поводом предлога Републичког јавног тужилаштва о забрани рада удружења грађана „Отачествени покрет Образ“, Уставни суд је указао да је демократија особени политички поредак, који у себи садржи одређене противречности. Сама демократија саткана је од конкретних слобода и права, нарочито политичких, као што су слобода говора, слобода удруживања и слобода окупљања, која чине суштину демократије. Међутим, у неким ситуацијама, поједина људска права на којима почива демократија могу бити коришћена и за укидање

⁴³ Одлука Уставног суда Уж 748/2009, од 08. 12. 2011.

⁴⁴ Одлука Уставног суда VIII-249/2009, *Службени гласник РС*, бр. 69/2012.

демократије. Стога, задатак Уставног суда је да се стара и о томе да одређеним прокламованим циљевима и јавним наступањем поједине организације не прекораче дозвољене границе, које би могле да доведу до самог укидања демократије, која служи очувању људског достојанства и остварењу пуне слободе и једнакости сваког појединца у праведном и отвореном друштву заснованом на владавини права. Сагласно наведеном, Уставни суд је надлежан да одлучује да ли је неко удружење својим радњама или поступцима, односно својим актима прекорачило дозвољене границе поступања и тиме повредило нечија уставна права и слободе, због чега мора трпети одређену санкцију, која се у конкретном случају огледа у забрани рада таквог удружења.⁴⁵

Права припадника националних мањина систематизована су у посебном поглављу Устава. Припадницима националних мањина, поред права која су Уставом зајемчена свим грађанима, јемче се додатна, индивидуална или колективна права. Индивидуална права се остварују појединачно, а колективна у заједници са другима, у складу са Уставом, законом и међународним уговорима.⁴⁶ У области образовања, културе и информисања, Србија подстиче дух толеранције и међукултурног дијалога и предузима ефикасне мере за унапређење узајамног поштовања, разумевања и сарадње међу свим људима који живе на њеног територији, без обзира на њихов етнички, културни, језички или верски идентитет.⁴⁷ Ова деклараторна одредба Устава изражава спремност државе да подстиче уважавање и поштовање демократских вредности значајних за очување националног идентитета припадника националних мањина.⁴⁸

На нивоу уставног права, социјална права су обично одобрена институционално, што не значи да та права нису уопште подобна да буду непосредно применљиво уставно право, односно да не могу да уживају судску и уставносудску заштиту људских права, што је нарочито случај са правима из социјалног осигурања. То значи да социјална права имају ранг Уставом гарантованих права, иако је њихова садржина готово у свему одређена законом.⁴⁹

Уставни каталог људских права показао се недовољним уколико не постоје адекватни механизми заштите права, који ће бити утврђени нјавишим актом. Ниједно друштво неће се сматрати демократским уколико грађанима није пружена могућност да своја права штите у одговарајућим

⁴⁵ Одлука Уставног суда VIIY-249/2009, од 12. 06. 2012.

⁴⁶ Устав Србије, чл. 75.

⁴⁷ Устав Србије, чл. 81.

⁴⁸ М. Пајванчић, 103.

⁴⁹ Издвојено мишљење судије Драгана М. Стојановића на одлуку Уставног суда IYз 531/2014.

судским поступцима, било у односу на опресивне акте законодавства, чак и демократски изабраног, било у односу на незаконито поступање „уображене“ администрације.⁵⁰ У уставном систему који се заснива на владавини права, демократија се не може сводити само на избор представника у законодавном телу, већ укључује и заштиту права појединаца. Како људска права не могу сама себи обезбедити „опстанак“, она се морају посматрати у вези са одговарајућим установама, које су успостављене у функцији њихове заштите. Управо је битна карактеристика основних права да имају посебну правну заштиту, односно да су „снабдевена посебним стањем уставних гаранција“,⁵¹ јер у супротном могу изгубити такав статус. Стога, разумљиво је да се у уставним актима посебна пажња посвећује људским правима. То је случај и са Уставом Србије. Наиме, Устав Србије препознаје начело заштите људских и мањинских права и слобода као једно од основних начела.

Заштита људских и мањинских права Уставом Србије је постављена на два „стуба“: један, унутрашњи и други, међународни. Однос ова два система заштите људских права заснован је на принципу супсидијарности. То значи да је заштита права примарно обезбеђена на унутрашњем плану и у поступку пред домаћим органима. Окосницу унутрашњег система заштите људских права чине судови. Но, са уставноправног аспекта, посебно је важно указати на улогу Уставног суда Србије. Уставни суд Србије, установљен Уставом (2006), један је од стубова уставног система, на коме је велика одговорност у погледу очувања принципа уставности и законитости и у погледу заштите људских права. Иако су у поступку нормативне контроле ефекти заштите људских права изражени, „несумљиво је да је највећи домет у заштити људских права грађана и уставности признавање могућности да се сам грађанин-појединац непосредно обрати уставном суду ради заштите својих права или Устава“.⁵² Уставна жалба представља посебно средство заштите основних људских права које своје место налази у важем Уставу Србије. У складу са чл. 170 Устава, уставна жалба се може изјавити против појединачних аката и радњи државних органа или организација којима су поверена јавна овлашћења, а којима се повређују или ускраћују људска или мањинска права и слободe зајемчене Уставом, ако су исцрпљена или нису предвиђена друга правна средства за њихову заштиту. Имајући у виду да уставна жалба служи заштити

⁵⁰ Вид. G. F. Mancini, D. T. Keeling, “Democracy and the European Court of Justice”, *Modern Law Review* 2/1994, 181.

⁵¹ Д. М. Стојановић, 19.

⁵² Р. Марковић, *Покретање уставног спора о уставности нормативних аката*, Савремена администрација, Београд 1973, 62.

Уставом гарантованих права, на овај начин се заштита ових права и слобода изједначава са њиховом суштином, која је утврђена највишим правним актом. Како уставне нормe неизбежно карактерише апстрактан стил, а имајући у виду њихову вредносну димензију, то значи да је поступајући по уставним жалбама, пре свега, Уставни суд у прилици да интерпретира основна права. Тиме се остварује субјективна сврха заштите основних права грађана, али и одлучивање по уставној жалби поприма и објективни карактер, који се тиче уставног тумачења људских права.⁵³ Но, за разлику од Немачке, у којој заштиту у поступку по уставној жалби уживају само тачно одређена права,⁵⁴ у уставном систему Србије у поступку по уставној жалби штите се сва људска и мањинска права и слободe зајемчена Уставом, независно од њиховог системског места у Уставу и независно од тога да ли си су изричито уграђена у Устав, или су у уставноправни систем имплементирана потврђеним међународним уговорима.⁵⁵

Одлучујући у поступку по уставним жалбама, Уставни суд је у прилици да примењује Европску конвенцију и одлуке и правна схватања Европског суда за људска права. Досадашња пракса Суда показује да он често упућује на Европску конвенцију, уз одредбе националног устава када одлучује о неком праву и слободи, и позива се на релевантне ставове Европског суда. Таквим поступањем Уставног суда систем вредности који је дефинисан Уставом Србије у области људских права коначно се обликује дејством међународних извора права.

5. ЗАКЉУЧАК

Људска права као основна вредност демократског друштва у директној су вези са принципом владавине права. Истовремено, људска права у себи садрже вредности које придајемо људским бићима, односно нормe о људским правима креирају вредности систем.

Након Другог светског рата, са свеprisутним трендом интернационализације уставног права, који је прво захватио људска права, она прерастају националне димензије. Но, свакако, јасно је да међународно право људских права преферира ефикасну заштиту на националном

⁵³ Н. Rupp, “Objet et portée de la protection des droits fondamentaux-tribunal Constitutionnel Fédéral Allemand”, *Revue internationale de droit comparé* 2/1981, 449–509.

⁵⁴ Наиме, сходно чл. 90ч, тач. 1 Закона о Уставном суду, уставну жалбу може поднети свако ко тврди да је актом јавне власти повређен у једном од својих основних права или једном од својих у члановима 33, 39, 101 и 104 Уставом садржаних права.

⁵⁵ Став Уставног суда Србије у поступку испитивања и одлучивања по уставној жалби од 30. 10. 2008. и 02. 04. 2009, <http://ustavni.sud.rs/page/view/163-100890/stavovi-suda>, 23. октобар 2018.

плану, док су међународни судски органи дизајнирани тако да играју допунску улогу. Специфична повезаност унутрашњег и међународног права људских права остварује се деловањем националних уставних судова који тумаче уставне одредбе имајући у виду међународне стандарде заштите људских права.

Устав Србије садржи обиман каталог људских и мањинских права, указујући да јемства неотуђивих права служе очувању људског достојанства и остварењу пуне слободе и једнакости сваког појединца у праведном, отвореном и демократском друштву заснованом на начелу владавине права. Устав Србије претпоставља тумачење одредби о људским правима општем уставном циљу: унапређење вредности демократског друштва сагласно важећим међународним стандардима људских и мањинских права, као и пракси међународних институција које надзиру њихово спровођење. Вредности садржај људских права које је Уставом постављен добија свој коначан облик у пракси Уставног суда Србије.

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ

Библиографске референце

1. Аврамовић, Драгутин, „Људска права на танкој линији универзалности“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* 3/2014;
2. Böckenförde, Ernst-Wolfgang, *Constitutional and Political Theory* (selected writings), Oxford University Press 2017;
3. Димитријевић, Војин, Пауновић, Милан, Ђерић Владимир, *Људска права*, Београдски центар за људска права, Београд 1997;
4. Ђорђевић, Сања, „Правни статус Повеље о основним правима Европске уније“, *Зборник радова Правног факултета у Нишу* 58/2011;
5. Јовановић, Љиљана, *Правно-социолошки аспект међународне заштите достојанства као етичке вредности и извора људских права* (др. дисертација), Нови Сад 2015;
6. Mancini, Federico, Keeling, David, “Democracy and the European Court of Justice“, *Modern Law Review* 2/1994;
7. Марковић Ратко, *Покретање уставног спора о уставности нормативних аката*, Савремена администрација, Београд 1973;
8. Настић, Маја, *Примена Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода у поступку пред националним уставним судовима*, Центар за публикације Правног факултета, Ниш 2014;
9. Пајванчић, Маријана, „Право на равноправност полова – демократско питање и уставни принцип“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* 1-2/2008;
10. Пајванчић, Маријана, *Коментар Устава Републике Србије*, Фондација Конрад Аденауер, Београд 2009;

11. Piertoht, Bodo, Schlink, Bernhard, *Grundrechte Staatsrechte II*; C. F. Muller, Heidelberg, Muchen, Landberge, Frechen, Hamburg 2009;
12. Пејић, Ирена, „Дејство људских права у правном поретку Републике Србије“, *Приступ правосуђу-инструменти за имплементацију европских стандарда у правни систем Републике Србије*, (ур. Н. Петрушић), Центар за публикације, Правни факултет, Ниш 2009;
13. Петров, Владан, „Устав и људска права данас: јесу ли људска права најважнији део устава?“, *Уставне и међународне гаранције људских права*, (ур. З. Радивојевић), Центар за публикације, Правни факултет, Ниш 2008;
14. Rupp, Hans, “Objet et portée de la protection des dorits fondamentaux-tribunal Constitutionnel Fédéral Allemand“, *Revue internationale de droit comparé* 2/1981;
15. Schwartz, Herman, “The Internationalization of Constitutional Law“, *Human rights Brief*, 2/2003;
16. Стојановић, Драган, *Уставно право*, Ниш 2007;
17. Стојановић, Драган, *Основна права човека: људска права и слободe у уставима европских држава*, Институт за правна и друштвена истраживања, Ниш 1989;
18. Шарчевић, Един, *et al.* (ур.), *Изабране одлуке њемачког Савезног уставног суда*, Фондација Конрад Аденауер, Скопље 2009;
19. Шарчевић, Един, „Уставно уређење Савезне Републике Немачке“, *Увод у њемачко државно право*, (ур. М. Капићић), КУЛТ/Б, Сарајево 2005.

Правни прописи

1. Устав Србије, *Службени гласник РС* 98/2006;
2. Устав Румуније, <http://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/ro/ro021en.pdf>;
3. Устав Руске федерације, <http://www.constitution.ru/en/10003000-01.htm>;
4. Основни закон Немачке, <https://www.btg-bestellservice.de/pdf/80201000.pdf>.

Судске одлуке

1. Одлука Уставног суда Србије Уж 1341/2008 од 20.04.2011;
2. Решење Уставног суда Србије Уж 2281/2012 од 11.09.2012;
3. Одлука Уставног суда Србије Уж 2287/2010 од 18.01.2012;
4. Одлука Уставног суда Србије Уж 2206/2009 од 08.09.2011;
5. Одлука Уставног суда Србије Уж 6183/2014. од 26.10.2017;
6. Одлука Уставног суда Уж 4100/2011 од 10.07.2013;
7. Одлука Уж 4023/2016 од 06.09.2018;
8. Одлука Уставног суда Уж 4041/2015 од 20.09.2017;
9. Одлука Уставног суда УЗ 52/2008 од 21.04.2010;
10. Одлука Уставног суда Уж 748/2009 од 08.12.2011;
11. Одлука Уставног суда ВПУ-249/2009, *Службени гласник РС* 69/2012;

12. Одлука Уставног суда VIIY-249/2009 од 12.06.2012;
13. Издвојено мишљење судије Драгана М. Стојановића на одлуку Уставног суда IVз 531/2014;
14. Став Уставног суда Србије у поступку испитивања и одлучивања по уставној жалби од 30.10.2008 и 02.04.2009.

Associate Professor Maja Nastić, LL.D.

Faculty of Law, University of Niš

HUMAN RIGHTS AND FREEDOMS AS THE FUNDAMENTAL VALUES OF DEMOCRATIC SOCIETY

Summary

Starting from the fact that human rights are fundamental values of each constitution of the democratic state, the focal point of the paper is their importance for the whole legal order. Human rights as the fundamental values of democratic society are directly related to the principle of the rule of law. Therefore, if human rights are not guaranteed and protected in a state, one can not talk about a society based on the rule of law.

The paper points to the multidimensional nature of human rights; they are regarded as subjective rights, then as a basic element of an objective order, but also they contain the most important values of contemporary society and democratic organization.

After the Second World War, with the trend of internationalization of constitutional law, human rights outgrew national borders. This created international human rights law, which reflected common values, while constitutional rights have remained in the function of achieving values in national framework.

The Serbian Constitution devotes considerable attention to the human rights issues. It is emphasized that provisions on human and minority rights should be interpreted to the benefit of promoting values of a democratic society, pursuant to valid international standards in human and minority rights, as well as the practice of international institutions which supervise their implementation. The constitutional guarantees of human and minority rights have the purpose of preserving human dignity and exercising full freedom and equality of each individual in a just, open and democratic society based on the principle of the rule of law. The valuable content of human rights, which the Constitution has set out, its final form gets into the jurisprudence of the Constitutional Court of Serbia.

Key words: *Human rights; Constitution; Value; Democratic society.*